

DŽENIS

NJEN ŽIVOT I MUZIKA

HOLI DŽORDŽ-VOREN

Preveo
Goran Skrobonja

■ Laguna ■

Naslov originala

Holly George-Warren

JANIS

Her life and music

Copyright © 2019 by Holly George-Warren

Translation copyright © 2020 za srpsko izdanje, LAGUNA

*Za Roberta Berka Vorena, moju srodnu dušu,
i Džeka Vorena, moju inspiraciju*

© Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Sadržaj

Uvod.	9
Prvo poglavlje: Porodica pionira	15
Drugo poglavlje: Muškaračica	29
Treće poglavlje: U potrazi za uzbuđenjem	42
Četvrto poglavlje: „Obrasla Bit“	56
Peto poglavlje: „Sjebana osamnaestogodišnjakinja“	74
Šesto poglavlje: Džumbus-majstor	92
Sedmo poglavlje: Među momcima sa Voler Krika	99
Osmo poglavlje: Pevačica bluza	119
Deveto poglavlje: Manijak za met i „prevara subotnje večeri“	134
Deseto poglavlje: Teksaska studentkinja	149
Jedanaesto poglavlje: Pevačica <i>Velikog brata</i>	173
Dvanaesto poglavlje: „Idol moje generacije“	198
Trinaesto poglavlje: „Prva pin-ap devojka u Hejt-Ešberiju“	220
Četrnaesto poglavlje: Žena na ivici	254

Petnaesto poglavlje: „Rok zvezda rođena na Drugoj aveniji“277
Šesnaesto poglavlje: Kosmički bluz307
Sedamnaesto poglavlje: Biser342
Izjave zahvalnosti385
Napomene392
Bibliografija.393
Podaci o stihovima.401
O autorki	

Uvod

Ne pristaj na kompromise. Samo to ti preostaje.

DŽENIS DŽOPLIN

Vrela je septembarska noć u Nešvilu, a Rubi Buts razvaljuje na bini *Bejsment ista*, cepa po svojoj električnoj gitari i šiba po pesmi „*Piece of My Heart*“ Dženis Džoplina. Izdanje šestodnevnog *Amerikanafesta* za 2018, godišnje muzičke konferencije i festivala, odaje počast albumima iz 1968, a prvenac grupe *Big Brother and the Holding Company* „*Cheap Thrills*“ uvršten je u program. Butsova, rođena kao Beks Čilkot u australskom Pertu, zaljubila se u Dženisinu muziku dok je odrastala s druge strane sveta, i neodoljiva, bolna emocija u Dženisinom glasu nije ništa izgubila usled vremena, udaljenosti, pa čak ni smrtnosti. Kao i kada je sama Dženis pre pedeset godina objavila tu pesmu, masa – koja je osetila njenu sirovu ali neustrašivu humanost – tiska se prema bini.

Na priredbi *Americana Honors & Music Awards Show* koja je održana u *Rajman auditorijumu* (gde je nekada bio dom *Grand ol' oprija*), brojne Dženisine sledbenice pojavljuju se na pozornici: kantautorka i aktivistkinja Rozana Keš, Dženisina obožavateljka od svojih tinejdžerskih godina, osvojila je Nagradu za slobodu govora u muzici; Kej di Lang iz kanadske Alberte, koja je 1991. objavila da je lezbijka, dobija nagradu

Trejlblejzer. Fantastične pevačice Brendi Karlajl, Margo Prajs i Kortni Meri Endruz – sve nominovane za različite počasti – ukazuju na Dženisin uticaj izvanrednim nastupima.

Pre nego što je Dženis Džoplin provela svoje preterano kratko vreme u žiži javnosti, ovim umetnicama bilo bi teško da pronađu ženski uzor koji bi mogao da se poredi sa ovom bitnik-devojkom iz teksaskog Port Artura. Mešavina samopouzdanog muziciranja, drske seksualnosti i prirodne životnosti, spojenih tako da iznedre prvu američku žensku rok zvezdu, sve je promenila. Kao takva, Dženis i dalje opčinjava više generacija i umetnike iz bezbroj žanrova po čitavom polnom spektru. I mada njena načitanost, oštroumnost i duboka želja za domom sa obaveznom belom drvenom ogradom nisu bile istaknute u identitetu koji je smislila za svoje obožavaoce, ti delovi njenog bića svejedno su prožimali svaki njen postupak.

Isto se može reći i za njene pionirske instinkte. Dok se Dženisino doba uglavnom smatra vremenom oslobađanja od stega iz pedesetih, rok je bio, u stvari, gotovo isključivo klub za muškarce, a Dženis je trpela jezivi seksizam, kako od štampe glavnog toka tako i od one koja je pripadala kontrakulturi, te hladno, povremeno i nemilosrdno odbacivanje od profesionalaca iz industrije. Opet, ona je gurala dalje. Snagom volje i talentom bez premca, ona je pokazala kako rok može da obuhvata i beskompromisne muzičarke, novinarkе i obožavateljke. Feministkinja Elen Vilis, muzička kritičarka *Njujorkera* iz šezdesetih godina dvadesetog veka, nazvala je Dženis „jedinom heroinom kulture iz šezdesetih koja je žensko iskustvo u potrazi za ličnim oslobođenjem učinila vidljivim i javnim“. Pati Smit, Debi Hari iz grupe *Blondi (Blondie)*, Sindi Loper, Krisi Hajnd, Kejt Pirson iz *B-52's* i En i Nensi Vilson iz grupe *Hart (Heart)* nalaze se među mnogim umetnicama koje su doživele Dženis iz prve ruke. One su počele da udišu mogućnost sopstvene budućnosti. Kada je Stivi Niks bila uvedena u *Rokenrol dvoranu slavni* u martu 2019, kazala je da je to što je svirala na istoj

pozornici sa Dženis u šezdesetim godinama dvadesetog veka nju transformisalo: „Njena povezanost sa publikom bila je toliko neverovatna da sam rekla: 'Želim da radim isto što i ona.'“

Svojim uticajem i radom koji je izdržao ispit vremena, Dženis Džoplin ostaje u srži naše muzike i kulture. Ako se osvrnemo na ključne trenutke u rok istoriji iz šezdesetih godina dvadesetog veka, ona je obično tamo: Pop festival u Montereju; živa Hejt-Ešberi scena u San Francisku; ulice, klubovi i studiji surovog grada Njujorka; Vudstok. Ona je bila slavljena muzejskim izložbama i o njoj su pravljene pozorišne predstave i snimani filmovi. Njen prvi solo album, eklektički i smeli poduhvat „*I Got Dem Ol' Kozmic Blues Again Mama!*“, danas zvuči jednako sveže kao i po njegovom objavljivanju 1969. Njen nastup na Pop festivalu u Montereju, koji je dokumentovao režiser D. A. Penebejker, i dalje izaziva burne aplauze nove generacije publike prilikom prikazivanja, dok na *Jutjubu* postoje milioni pregleda koji su sve brojniji i brojniji.

Kad je Dženis u junu 1967. izašla na binu u Montereju, malo je bilo onih van San Franciska koji su znali njeno ime. „Šta hoće ova devojka?“, pitao se koproducent festivala u Montereju Lu Adler. „Odakle se stvorila, da izgleda tako i predvodi potpuno muški bend?“ Ponudivši naznaku za odgovor na to, impresario iz Hejt-Ešberija Čet Helms predstavio ju je na pozornici: „Pre tri ili četiri godine, na jednom od svojih višegodišnjih obilazaka zemlje auto-stopom, naleteo sam na cicu iz Teksasa po imenu Dženis Džoplin“, kazao je on masi koja nije ništa slutila. „Čuo sam kako peva, i Dženis i ja smo stopirali do Zapadne obale. Štošta se otad izdešavalo, ali danas sam veoma ponosan što mogu da vam predstavim gotov proizvod: *Big brader end holding kompani!*“

Dženis je tog dana imala zapanjujući nastup koji će joj promeniti život – i budućnost popularne muzike. Kada je set od pet pesama bio završen njenom dramatičnom i inovatorskom verzijom pesme „*Ball and Chain*“ ritam i bluz / bluz pevačice

Vili Mej Tornton, hiljade raspamećenih obožavalaca – i stotine opčinjenih novinara – znale su njeno ime i grozničavo raširile glas o njoj. Njen vokalni stil natopljen emocijama primio se među drugim pevačima koji su se tada razvijali; među njima je bio i Robert Plant iz *Led cepelina*. Devojke koje su je gledale na bini balske dvorane *Avalon* ili u dvoranama Bila Grejama *Filmor* još pamte taj doživljaj: bilo je to kao da je pevala upravo njima ili za njih, pripovedala njihove priče, osećala njihov bol, hrabrila ih i davala im oproštaj za sve čega bi mogle da se stide. Dženis je bila otelotvorenje živog nerva sposobnog da na površinu iznese osećanja koja većina ljudi nije mogla ili htela da pokaže, i bila je spremna da plati danak za to.

Dženis nikada nije pravila kompromise u vezi sa svojom vizijom. Nije se plašila toga da prelazi granice – muzičke, kulturološke i seksualne. Otvoreno biseksualna u doba kad je to bilo nezakonito, ona se nije plašila zatvora, suda drugih. Slično tome, kada su se kritičari i obožavaoci ljutili zbog toga što je bila toliko drska da napusti svoju ulogu „cice pevačice“ u bendu koji ju je, kako je mislila, kočio u razvoju, ona je to svakako učinila. Samo četiri dana pre nego što će umreti 4. oktobra 1970, rekla je novinaru Hauardu Smitu: „Samo si ono što pristaješ da budeš.“

Dženis Džoplin nikada nije pristala ni na šta. Najstarije dete prisne porodice, obožavala je oca, potajnog intelektualca, ljubitelja Baha i skrivenog ateistu u konzervativnom naftaškom gradiću. Dženis je pre svojih tinejdžerskih godina bila neobuzdana muškaračica koja je istovremeno bila oštroumna, radoznala, i nadarena za vizuelne umetnosti, što su njeni roditelji podsticali u njoj. Kad je stasala za srednju školu, pedesete godine dvadesetog veka su bile u punom zamahu, i njeno prihvatanje bit-generacije i progresivnih gledišta o rasi otuđilo ju je od sopstvene zajednice. Dženisin prvi prekršaj sastojao se u tome što je ona bila bela devojčica koja je rano shvatila svu moć bluza, pa je tragala za muzikom po salunima na obali Zaliva i na opskurnim pločama. Ona se nikada nije potpuno oporavila od

snažnog prezira svojih parnjaka, koji su takođe ismevali njen izgled, pogotovo pošto je počela da oponaša bitnik-devojke koje je videla u časopisu *Lajf*.

Set i Doroti Džoplin su svoje najstarije dete razmazili na mnogo načina, ali na kraju ih je odbila od sebe sve jačim prokošenjem – istim onim impulsima koji će joj na kraju doneti slavu. Uvek buntovnica gladna pažnje, Dženis je u adolescenciji postala još smelija, podstaknuta procvatom svoje seksualnosti, otkrivanjem rokenrola, alkohola i spida. Rane nanese u sudaru volja tokom tih burnih godina u domu Džoplinovih nikada se nisu zacelile. Veliki deo njenog života obojiće tenzija želje za pripadanjem i privlačenje pažnje koja joj je nedostajala, dok je istovremeno znala da će najbolje poštovati nepisani porodični kreda jedinstvenosti ako se od porodice odvoji. Otkriće njenog monumentalnog glasa pomoglo joj je da pronađe mesto u koje će se uklopiti i da sebi stvori novu porodicu – boema i muzičara, najpre, u Port Arturu i teksaskom Bomontu, a potom u Ostinu i konačno u San Francisku. Ona je život prigrllila sa radosnom žestinom, mada nikada nije mogla da umakne od suštinske tame stvorene usamljenošću i turbnog fatalizma koji joj je zaveštao otac. Izbor alkohola, droga kao analgetika samo je sve dodatno pogoršao.

Strastvena, obrazovana muzičarka, Dženis je rođena sa talentom, ali je takođe marljivo radila na tome da ga razvija, iako je često izostavljala pominjanje toga da je težila usavršavanju iz priče o svom poreklu. Kad čujete njene probne snimke iz studija za ono što će biti njen poslednji album, „*Pearl*“, shvatite da ona preuzima uzde, vodi celu priču. U doba kada žene nisu producirale sopstvenu muziku, ona je ostvarila punu saradnju sa svojim notorno nemilosrdnim producentom Polom Rotčajldom. Ta snimanja su bila doba umetničkog procvata za Dženis. Njene ideje – zajedno sa izuzetnim glasom i njenim simpatičnim *Ful tilt bugi bendom* (*Full Tilt Boogie bend*) – iznedrila su remek-delo. Posle Dženisinog slučajnog predoziranja

heroinom 1970. u njenoj dvadeset sedmoj godini, posthumno objavljeni „*Pearl*“ postaće njen najuspešniji i najtrajniji album, sa singlom „*Me and Bobby McGee*“ kao završnicom karijere koja je otpočela pesmom „*Piece of My Heart*“.

Osobeni glas Dženis Džoplin danas zvuči jednako moćno kao i kada je tek počeo da se čuje na radio-talasima 1967. Više od ičega što su stvorili pripadnici njene generacije, on proseca digitalnu graju, buku našeg doba, i završava upravo tamo gde je Dženis i želela: duboko u srcu. Posle njenog doba, njen rad i život nadahnuli su mnoge žene da stvore sopstvene zvuke i koračaju svojim beskompromisnim putem: od Lusine Vilijsams do Pink, od Ejmi Vajnhaus do Kerolin Vonderlend, od Ledi Gage do Britani Hauard, od Ališe Kiz do Florens Velč, od Grejs Poter do Ele King, od Melise Eteridž do Keše. Vilijamsova je napisala pesmu o njoj („*Port Artur*“); Pink se nadala da će je glumiti na filmu; Vonderlendova radi ubistvenu verziju Dženisinog originala iz 1962. („*What Good Can Drinkin' Do*“); Eteridžova je pomogla da ona bude uvedena u *Rokenrol dvoranu slavnih* 1995. Te noći Eteridžova je rekla: „Kad duša može da pogleda svet i tamo vidi i oseti bol i usamljenost, i kad može da posegne duboko unutra i pronade glas kojim će pevati o tome, ta duša može da leči.“

To je i dalje možda Dženisin najveći dar.

PRVO POGLAVLJE

Porodica pionira

Ne piši o onome što radiš, piši o onome što misliš.

SET DŽOPLIN

Dženis Džoplin potiče iz duge loze ljudi spremnih na rizik: bili su to hodočasnici iz sedamnaestog i osamnaestog veka, pioniri, propovednici, vojnici iz revolucionarnog i građanskog rata, poljoprivrednici, kauboји, rančeri i farmeri. I očeva i majčina porodica potiču još od ranih doseljenika iz Engleske, Škotske i Švedske u Ameriku, i došle su u Novu Englesku i Virdžiniju. Ogranci porodice preživeli su brodolome, otmice od strane Indijanaca u ratu sa Francuzima i Indijancima, i karavane preko kontinenta.

„Potičem iz porodice pionira“, hvalisala se Dženis prijateljima zabrinutim zbog njenog pića i drogiranja. Možda je mislila na svoju prababu, koju će Dženisina sestra Lora kasnije opisati u svojim memoarima „*S ljubavlju, Dženis*“: „izdržljivu pionirku, stamenog tela i snažnog srca, koju su unutrašnja ubedenja i vera u svog muža nosili preko granice“. Da je Dženis pogledala dublje, mogla je da prati tragove sopstvenih ambicija i nemirnog duha sve do svojih predaka.

Njeni roditelji su se upoznali na sastanku na neviđeno. U decembru 1932, usred velike ekonomske krize, devetnaestogodišnja studentkinja Doroti Ist izašla je sa nesvršenim

studentom mašinskog fakulteta Setom Džoplinom, koji je imao dvadeset dve godine, u njihovom rodnom gradu Amarilu u Teksasu. Poput svojih predaka koji su mukotrпно živeli, Doroti i Set će zaći na neistraženu teritoriju: u američku srednju klasu, gde su očekivali da će se izdržavati radom svog uma, a ne ruku, i nesmetano su preneli težnje prema sopstvenom uzdizanju na svoju decu, mada na znatno različite načine.

Doroti Ist, najstarija od četvoro dece, odrasla je pod traumom zbog problematičnog braka roditelja, bremenite veze koja je započela u malenom Klej Centru u ravnicama Nebraske. Nastanivši se kao rančeri u tek formiranoj državi Oklahomi, Sedil i Lora Henson Ist dobili su Doroti Bonitu 13. februara 1913. Ali pošto joj je nedostajala njena velika zemljoradnička porodica u Nebraski, Lora je insistirala da se vrate u Klej Center, gde je Sesil 1920. osnovao farmu svinja. Bolest je odnela svinje i Istovi su bankrotirali pa su se uselili kod Hensonovih, gde se Lora ponovo posvetila njihovom hrišćanskom fundamentalizmu. Sesil je krenuo sam u naglo procvetali grad Amarilo na zapadu Teksasa i postao posrednik u prodaji nekretnina, teška pijanica i ženskaroš. Istovi su se ponovo okupili u Amarilu kada je Doroti bila u višim razredima srednje škole, ali njihov brak je propao.

Decenijama kasnije Doroti su i dalje proganjali „užasno vredanje“ i nasilne svađe njenih roditelja, a njena razbesnela majka povremeno je pokušavala da auto-stopira natrag u Nebrasku – bez Doroti ili njenog mlađeg brata i sestara, Džeralda: Barbare i Mildred. Dok je Doroti čuvala decu, Sesil je odlazio kolima po svoju ženu i dovezio je natrag kući. Amarilom se raširio glas o njihovim bračnim nevoljama i Sesilovom švrljanju, što je ponižavalo Doroti, koja se zaklela da će njen brak biti dobar i da nikada neće izazivati varoške tračeve.

Potražila je utočište u muzici. Doroti je još u detinjstvu počela da peva u crkvi, i kako su svi tvrdili, imala je divan glas. U Amarilu je pristupila školskom Lirskom klubu i učestvovala

u lakim operским komadima. *Amarilo gloub njuz* izdvojio ju je u prikazu operete „S mene pa na uštap“: „Doroti Ist, kao Mesečeva Dama, zaslužila je pohvale kojima je bila obasuta sa svih strana tokom i posle njenih deonica. Njena sigurnost bila je izvrsna i vanredna.“ Doroti je pevala na svadbama, na okupljanjima *Lajons kluba* i u lokalnim muzičkim predstavama. „Uvek sam imala glavnu rolu“, govorila je ona kasnije svojoj deci. „Pluća su mi bila veoma dobra, a visina glasa besprekorna. U tom ogromnom auditorijumu mogla sam da otpevam visoke i niske tonove tako da stignu i do poslednjeg reda. Ali to nimalo nije uticalo na mene tako da se uobrazim. Nisam mislila da sam najbolja u gradu, taman posla.“ Ipak, gajila je u sebi želju da profesionalno peva. Njen otac je podsticao Dorotine muzičke težnje, dok njena majka, koja je gotovo sasvim ostala bez čula sluha zbog bolesti u detinjstvu, to nije činila.

Posle jednog nastupa u klubu *Lajons* 1931. lokalne novine napomenule su da je „sudeći po aplauzu, ona prava senzacija“ i Doroti je „najavljena kao nova Marion Tali“ – tinejdžerka, koloraturni sopran, koju su iz Kansas Sitija u Misuriju odveli u Njujork da pristupi *Metropolitan operi*. Na kraju, „jedan njujorški producent“, prisetila se Doroti, „poveo me je na stranu i rekao: ‘Ako želiš u Njujork, mogu da te ubacim u predstavu bez ikakvih problema.’“ Ali Lora Ist je obeshrabrila svoju kćerku, posavetovavši je, kako Doroti veli, da pođe na „poslovni koledž zato što tamo mogu da se nauče korisne stvari... moraš od nečeg da se izdržavaš.“ Lovac na talente je priznao da je šou-biznis težak i da u njemu nisu „ljudi kao ti“.

Ideja o Njujorku podstakla je Dorotine strahove da će ona nastaviti haotični ciklus života svojih roditelja: bio bi to sezonski i nesiguran posao, a možda bi je čak doveo na loš glas. Doroti je želela više kontrole od toga. Upotrebivši svoj vokalni talenat na tradicionalno odgovoran način, prijavila se i dobila muzičku stipendiju na Teksaskom hrišćanskom univerzitetu, kako joj je preporučio njen sveštenik.

Vratila se kući na raspust o Božiću na svojoj brucoškoj godini kada je sreća Seta, sina Siba Džoplina, upravnika obora i bivšeg kaubojca i šerifa koji je odrastao na jednom ranču na zapadu Teksasa, najstarijeg od jedanaestoro dece. Sibov deda Bendžamin Džopling pomogao je američkoj konjici da sagradi prvobitni Fort Vort, jednu od ispostava podignutih za vreme meksičko-američkog rata. Setova majka Florens Porter Džoplin imala je pansion na rubu Amarila. Rođena Teksašanka kao i njen muž Sib, Florens je bila najmlađa od trinaestoro dece čiji je otac Robert Porter bio agent za nabavke za Konfederaciju. Prvo Sibovo i Florensino dete bila je kći Margaret, posle koje je usledio Set Vord Džoplin, rođen 19. maja 1910. Margaret je pohađala školu internatskog tipa, dok je Set živio sam u jednosobnoj brvnari iza pansiona, dalje od neotesanih stanara. Usamljeni dečak je živio skromno i uronio je u svet knjiga. Upisao se na Teksaski *A&M* koledž, gde je proveo dve godine i onda prešao na Univerzitet Alabame kako bi studirao mašinstvo. Sa malo novca i bez pomoći od oca, koji je u trinaestoj napustio školu, Set je prekinuo studije iako mu je nedostajalo samo nekoliko poena da diplomira, i vratio se u Amarilo. Kada ga je Doroti sreća, on je živio sa roditeljima u pansionu i točio gorivo na benzinskoj pumpi.

Set i Doroti su bili lep par: on zgodan mladić promišljenih, duboko usađenih plavih očiju; ona privlačna, živahna zelenooka studentkinja. Opet, istovremeno, bili su suprotnosti: on zamišljeno introvertan budući intelektualac koji je više voleo tihe večeri provedene u raspravi o književnosti i filozofiji; ona otvorena „fleperka“* koja je volela da svira klavir, peva i igra po celu noć. Doroti je bila posvećena majčinim hrišćanskim

* Engl.: *Flappers* – generacija mladih žena iz dvadesetih godina dvadesetog veka koje su nosile kratke suknje (s obzirom na to da je suknja ili haljina do kolena bila kratka za to vreme), šišale se na paž, slušale džez i razmetale se prezirom prema onome što se tada smatralo prihvatljivim ponašanjem. (Prim. prev.)

verovanjima; Set je bio zakleti ateista. U dobrim vremenima, moglo se reći da su se dopunjavali; u lošim, bilo im je možda suđeno da se svađaju. Zajednička im je bila strast prema muzici, želja za boljim životom, žestoka volja i stoicizam. Oni će sve te osobine, izuzev stoicizma, preneti svojoj kćerki.

Kad se Doroti vratila na koledž, dvoje zaljubljenih su se dopisivali. U intimi pisama Set je, potezom neuobičajenim za muškarca iz tog vremena i sa tog mesta, iskazao želju da upozna unutrašnje biće svoje devojke. Doroti se prisetila, donekle iznenađeno: „Jednom mi je napisao: 'Nemoj da mi pišeš šta radiš; piši mi šta misliš.' To me je prilično trglo, zato što sam se dotad dopisivala jedino sa svojim roditeljima, koji svakako *jesu* želeli da znaju šta radim.“ Ta ljubopitljivost u vezi sa životom uma, kao i talenat za izražavanje kroz korespondenciju i pisani jezik, takođe će se javiti u njihovom najstarijem detetu.

Posle letnjeg raspusta 1933. Doroti je odlučila da se ne vrati na studije. Možda i dalje u nadi da će postati izvođač, pomagala je u radio stanici *KGNC* u Amarilu, ali ubrzo su je otpustili zato što je nehotice opsovala pred mikrofonom koji je bio uključen u program: „*Dođavola, ne mogu ovu stvar da shvatim.*“ Međutim, išlo joj je mnogo bolje u prodavnici *Montgomery vord*, gde je zahvaljujući talentu za poslovanje napredovala sa mesta privremene letnje pomoćnice do šefice kreditnog odeljenja. Lepo vaspitana i uvek sa dobrim osećajem za modu, uprkos ograničenim sredstvima, ona je dizajnirala i šila sopstvene efektne haljine, a tamnu paž-frizuru dopunjavala veselim šeširima. Svoju kreativnost je ulivala u šivenje, hobi i talenat kojim će se baviti čitavog života.

Mada Set nije voleo noćne izlaske i ples, uživao je alkoholu i povremeno pušio kanabis, legalan u Teksasu sve do 1937. Za vreme prohibicije naučio je kako da proizvodi pivo i džin u kadi, i to piće je povremeno delio sa Dorotinim ocem Sesilom, izazivajući ljutnju Sesilove žene Lore, koja je od alkohola apstinirala. Što se Dorotinih poroka tiče, ona je počela da puši

u vreme kada su se u reklamama za žene cigarete nazivale „bakljama slobode“.

Godine 1935. Amarilo, koji se nalazio usred Prašnjave zdele* na severozapadnim ravnicama teksaske Drške tiganja**, imao je stopu nezaposlenosti od 25 procenata. Jedan drug sa koledža obavestio je Seta da *Teksaska kompanija* (kasnije preimenovana u *Teksako*) nudi zaposlenje u Port Arturu, u jugoistočnom uglu države. Suptropski grad na obali Meksičkog zaliva imao je najveću mrežu rafinerija nafte na svetu, ogroman kompleks naćičkan dimnjacima koji su bljuvali plamene hemijske buktinje u vazduh. Sa tom industrijom u procvatu činilo se da velika ekonomska kriza i ne postoji. Tako je Set spakovao svoje malobrojne stvari i vozio više od hiljadu kilometara do Port Artura, gde mu se nisu dopali vlažnost, komarci i rafinerijska isparenja. Ali drug koji ga je preporučio bio je u pravu: rastući grad i tamošnji najveći poslodavac, *Teksaska kompanija*, nudili su čoveku poput Seta priliku da zaradi za pristojan život i da radi unutra. I zaista, on će proći bolje od svojih roditelja. Impresionirani njegovim intelektom i inženjerskim veštinama, ljudi iz *Teksaske kompanije* angažovali su Seta kao menadžera za nadzor nad izgradnjom metalnih kontejnera korišćenih za transport benzina širom sveta. Ništa ne ukazuje na to da je Set naročito uživao ili pronalazio veliko zadovoljstvo u svom poslu, ali opet, svakako je cenio sigurnost upravljačkog nameštenja za čoveka njegovog porekla. I stekao je osećaj za sopstveni značaj, posebno tokom Drugog svetskog rata, kada će mu tri puta odložiti regrutaciju zbog njegove stručnosti kod jedinog

* Engl.: *Dust Bowl* – naziv za sušne Južne ravnice Sjedinjenih Država, koje su u doba suše tridesetih godina dvadesetog veka pogađale oluje prašine. Kada su zagušljiva prašina i jaki vetrovi šibali tom oblašću od Teksasa do Nebraske, ginuli su ljudi i stoka, a usevi nisu uspevali širom regiona. (Prim. prev.)

** Engl.: *Texas Panhandle* – oblast države Teksas koju čini 26 najsevernijih okruga u toj državi. (Prim. prev.)

američkog proizvođača kontejnera za transport benzina. On će raditi u *Teksaku* sledećih četrdeset godina.

„Port Artur je stoprocentno nafta“, glasi u jednom udžbeniku geologije iz 1932. opis grada koji sa još dva čini Zlatni trougao: veštački kanal povezoao je Port Artur sa Bomontom (koji je okružen naftnim poljima) i Orindžom (gde je sedište *Konsolidetid stila*). Dana 10. januara 1901. teksaska nafta otkrivena je kod Spindltopa, sedam kilometara južno od Bomonta i dvadeset četiri kilometra severno od Port Artura. Legendarna naftna bušotina „započela je sa rikom, uzdrnavši tle ispod tornja sa bušilicom, izbljunuvši najpre blato, zatim kamenje, pa šest tona cevi širine deset centimetara iz zemlje, hitnuvši to u vazduh poput slamki za limunadu“, kako veli teksaski istoričar Lon Tejlor. „Onda je došlo do erupcije naftnog gejzira visine 45 metara, da bi odatle štrcalo 100.000 barela dnevno devet dana pre nego što su bušaći uspeali da bušotinu obuzdaju. Spindltop predstavlja početak moderne naftne industrije. Teksas – baš kao ni čitav svet – nikada više neće biti kao pre.“

Port Artur zapravo potiče iz vremena pre otkrića nafte. Pet godina pre toga osnovao ga je i nadenuo mu ime čovek koji je uspeo u životu zahvaljujući sopstvenim sposobnostima, železnički tajkun i vizionar Artur Stilvel, koji je podigao grad zajedno sa novoizgrađenom železničkom prugom čiji je početak bio u Kansas Sitiju. Sto pedeset kilometara istočno od Hjustona i trideset kilometara od Luizijane, Port Artur je smešten na obali jezera Sabin. Ekscentrični Stilvel je kasnije napisao da mu se „javilo“ da odabere upravo tu lokaciju zahvaljujući mističnim „vilovnjacima“, ili „duhovnim savetnicima“, koji su mu šaputali u snu. Godine 1898. Stilvel je finansirao naporan dovršetak kanala dugog jedanaest kilometara, po ugledu na egipatski Suecki kanal, kako bi povezoao Port Artur sa Meksičkim kanalom. Napravio je silos za žito i luku, a jedan britanski

brod je prevezio za Evropu poljoprivredne proizvode koji su vozom dolazili sa Srednjeg zapada.

Ali sledeće godine je Stilvelova *Železnička kompanija za Kansas Siti, Pitsburg i Zaliv* bankrotirala, a razvoj Port Artura zapao je Džonu V. Gejtsu, oštromnom preduzetniku iz pozlaćenog doba* koji je prvobitno pomogao Stilvelu u finansiranju, samo da bi ga potom izgurao iz partnerstva. Magnat koji se obogatio na bodljikavoj žici kupio je *Ju-Es stil*, a nadimak mu je bio „Ulažem milion“ – zahvaljujući neobuzdanoj navici da se kocka. Među ulaganjima koja su se isplatila bila su i njegova finansiranja brojnih naftnih izvora blizu Spindltopa, njegovo osnivanje *Teksaske kompanije*, i njegova kupovina *Kompanije za kanal i pristanište Port Artur*. On je sagradio veliku rafineriju i javne zgrade, uključujući i Bolnicu *Sveta Marija* i Koledž *Port Artur*. Gejts je ostao glavni gradski dobročinitelj sve do svoje smrti 1911. godine.

Kada je Set stigao tamo, bezmalo dvadeset godina kasnije, Port Artur je bio načičkan rafinerijama nafte, hemijskim fabrikama i brodogradilištima, a preko njegovog kanala i luke neprestano se prevezio benzin. Broj stanovnika je uvećan na pedeset jednu hiljadu, sa prilivom rafinerijskih radnika iz cele države kao i iz Luizijane, uključujući i frankofonske Akadijce, ili Kejdžune, kao i Afroamerikance i Južnoamerikance. Od 1930. do 1935. naftna polja Istočnog Teksasa „stvorila su velika porodična bogatstva u državi“, kako je izvestio Brajan Barou u svojoj istoriji teksaske nafte *Veliki bogataši*. U vreme kada se Set zaposlio, *Teksaska kompanija* („najrazmetljivija i najagresivnija među kompanijama“) „promenila je fokus svog poslovanja, smanjivši istraživanje zarad rafiniranja i prodaje“.

Ubrzo po pristupanju kompaniji, Set je javio Doroti da dođe, i ona je brzo pronašla posao u kreditnom odeljenju robne

* Engl.: *Gilded Age* – razdoblje američke istorije od sedamdesetih godina 19. veka pa otprilike do 1900. To je bilo doba brzog ekonomskog rasta, pogotovo na severu i na zapadu Sjedinjenih Država. (Prim. prev.)

kuće *Sirs-Robak* u Port Arturu. Cilj mladog para da se skrasi, zasnjuje porodicu i uzdigne se do srednje klase bio je blizu ostvarenja. Dana 20. oktobra 1936. Set, koji je imao dvadeset šest, i Doroti, koja je imala dvadeset tri godine, venčali su se, a da niko od njihovih rođaka nije doputovao na istok kako bi prisustvovao venčanju. U noćnim izlascima mladenci su se veselili u bučnim birtijama načičkanim duž Puta 90, s druge strane reke Sabin, u Vintonu u Luizijani. Godinama potom, Doroti se prisećala kako je igrala na stolovima u istim onim klubovima u kojima će njena kći tinejdžerka praviti džumbus.

Džoplinovi su proveli prvih sedam godina braka marljivo štedeći za budućnost. Jednog juskog dana, šest meseci pošto je iznenadni japanski napad na Perl Harbor katapultirao Sjedinjene Države u Drugi svetski rat, Set je došao kući s posla i rekao ženi: „Učinimo nešto za pokolenja“, kako veli Doroti. Trideset sedam nedelja kasnije, u devet i trideset ujutro 19. januara 1943, u Bolnici *Sveta Marija* rođena je Dženis Lin Džoplin. Dvadeset jedan dan pre termina, bila je dugačka četrdeset šest centimetara i teška samo dva i po kilograma, ali bila je zdrava.

Posle njenog rođenja, kojem nije prisustvovao, poslovni Set, tada tridesetdvo godišnjak, lično je otkucio svojoj dvadesetdevetogodišnjoj ženi šaljivi dopis: „Želim da vam čestitam povodom uspešnog ispunjenja vaše proizvodne norme za devetomesečni period koji je okončan 19. januara 1943. Shvatam da ste prošli kroz period inflacije kakvu nikada ranije niste spoznali – a opet, uprkos tome, ispunili ste svoj cilj uloživši vrhunski napor u ranim satima 19. januara, dobre tri sedmice pre predviđenog roka.“

Novopečeni roditelji radovali su se bebi, i svaki ključni trenutak njenog odrastanja dokumentovala je Setova kamera. Dženis će biti centar njihovog sveta – ono za čime su oduvek žudeli – sledećih šest godina, dok im se nije rodilo drugo dete. Set će se, iako po prirodi sramežljiv i sa mračnim pogledom na život, ophoditi prema svojoj prvenčici kao prema sinu kom

se nadao. Doroti, koja je želela da joj kći ima savršen, ugledan život kakav ona sama nikada nije okusila u detinjstvu, posvetila se u potpunosti majčinstvu. Ona je smerala da svom detetu pruži svaku priliku za uspeh. A blagorodna narav male Dženis doprinela je tome da se mladi roditelji uzdaju da će biti uspešni.

„Nikada nije bila mrzovoljna, ljuta ili problematična“, pri-setila se Doroti. Dženis je počela da puzi sa šest meseci i da stoji sa nepunih godinu dana. Plave oči bi joj se ozarile kad bi joj se otac vratio kući s posla; kada je bila detence sposobno da se gega unaokolo, ritualno ga je dočekivala kod ulaznih vrata. Posle večere Set bi se smestio u svoju fotelju da čita knjigu i sluša Baha i Betovena, a u oči bi mu povremeno navrle suze zbog lepote svega toga. Bio je sasvim drugačiji od većine očeva iz Port Artura.

Dženis je svog oca smatrala „tajnim intelektualcem“, kazala je ona kasnije, opisavši ga kao „čoveka koji je čitao knjige, govorio, mislio. Meni je bio veoma važan zato što me je navodio na razmišljanje. Zahvaljujući njemu sam takva kakva sam.“ Tu crtu samostalnosti svakako je nasledila od Seta, ali iako bi retko bila spremna da to prizna, Dženis je podjednako bila na majku, i upijala je Dorotinu opčinjenost modom, snažnu želju za kontrolom i, naravno, bio je tu taj moćni pevački glas koji je nudio izlaz iz trezvenog života punog odricanja. I premda je Doroti odbila da prihvati taj izlaz, Dženis neće postupiti kao ona.

Oko četiri godine pre toga, 1939, Džoplinovi su preduzeli krupan korak prema ostvarenju svog cilja života srednje klase. Napustili su iznajmljeni stan na Šestoj ulici i prešli u svoj prvi dom: veća kuća od opeke sa dve spavaće sobe na adresi Prokter br. 4048 (u glavnoj ulici Port Artura), sa dovoljno mesta za Dorotinu majku i njenu najmlađu sestru Mildred da stanuju sa njima. Istovi su se konačno razveli i Sesil se odselio u Kansas Siti prekinuvši komunikaciju sa svojom decom. „Da sam mogla da biram s kojim roditeljem da ostanem u kontaktu, odabrala bih njega“, rekla je Doroti kasnije za svog neodgovornog oca.

„Ali... on se fizički i emocionalno razveo od svih nas.“ Lora i Mildred Ist živele su sa Džoplinovima sedam godina, dok Dženis nije navršila tri godine i dok se rat nije završio.

I dalje posvećena majčinoj veri, Doroti je pristupila evangelističkoj Prvoj hrišćanskoj crkvi, ogranku njene ispostave iz Nebraske. Što se Seta tiče, on „nije odrastao u religioznoj porodici“, kazala je Doroti. „Taj čovek nikad u životu nije ničemu pripadao.“ Majkl, najmlađe dete Džoplinovih, setio se da je „mama pitala tatu želi li on u crkvu. Uvek je odgovarao sa ne. Jednom sam ga upitao zašto, i suština njegovog odgovora bila je da nije verovao u Boga. Verovao je u duhovnost, ali ne u organizovanu [religiju]. Nije mu se dopadalo popovanje.“ Set je svake nedelje ostajao kod kuće, dok su Doroti i Dženis – a potom i njena sestra Lora i brat Majkl – odlazili na službu. Kao kad je bila posredi njegova strast prema klasičnoj muzici i književnosti, Set nije otvoreno iskazivao svoj ateizam izvan kuće Džoplinovih. „Neskriveni“ ateizam podrazumevao je rizik od oštrih osuda, čak i sramote, u duboko pobožnoj zajednici Port Artura. Samo oni bliski njemu znali su i prihvatili, čak su se i divili Setovim ubeđenjima. Toj malobrojnoj grupi pripadalo je i njegovo najstarije dete Dženis.

Bez obzira, na Dorotino insistiranje, Dženis je krštena kad joj je bilo deset godina u Prvoj hrišćanskoj crkvi u Ulici Prokter; tamo će odlaziti na službe dok bude u nižim razredima srednje škole. (Trideset godina kasnije, Dženisina bojanika po brojevima „*Isus se moli u Getsimanskom vrtu*“ biće pronađena u jednom crkvenom ormaru.) Kao i njena majka, Dženis je prvi put javno pevala u crkvenom horu, a Doroti ju je podučavala na veronauci. Set tome uopšte nije prigovarao. Dihotomija između verovanja njenih roditelja, i njihovo uzajamno poštovanje, postali su za mladu Dženis Džoplin normalno stanje.

U detinjstvu, Dženis je iskazivala očevu neumornu ljubopitljivost. „Oduvek ju je sve interesovalo“, kako veli Doroti, i „kada me je nešto pitala, odgovarala sam joj direktno, čak i ako

je to bilo neprijatno. Verovatno je bila hiperaktivna, mada ja to nisam znala. Mislila sam samo da se snažno zanima za ono što radi. Nisam znala da je to nešto što biste mogli pokušati da obuzdavate.“ Na poleđini fotografije iz posete Setovoj porodici u Amarilu, gde je neobuzdanoj Dženis bilo dozvoljeno da slobodno divlja, Doroti je zapisala da se Dženis požalila roditeljima: „Sad idemo kući. Moraću da budem dobra.“ U Port Arturu ponašanje je bilo važno: Doroti, sve svesnija statusa, želela je uljudnu, propisnu kćer iz srednje klase. Odevala je malu Dženis u odeću za igranje i nabrane haljetke koje je sama šila, ponekad sa rukavicama i šeširom, i mnogo kasnije naučice je da spretno barata iglom i koncem.

Dženis je sa roditeljima delila ljubav prema muzici. Doroti je kupila polovni pijanino i počela da podučava četvorogodišnju Dženis da svira i peva. Set se dičio talentom svoje žene i isprva je podsticao kćerkine pokušaje. „Krenula je sa učenjem klavira kako bi savladala skale i tonalitete“, prisetila se Doroti. „Pronašla sam neke divne knjige sa dečjim pesmama tako da je ona mogla naučiti da peva, pa bih onda odsvirala glavni ton na klaviru, a ona bi uhvatila tonalitet. Zahvaljujući sopstvenom iskustvu sa pevanjem, mogla sam da joj pomognem sa tonom tako da zvuk samoglasnika ili suglasnika bude korektan. Ona je učila da peva narodne pesme i počela je da ih pevuši kad je odlazila uveče na spavanje. Bilo je to apsolutno očaravajuće.“ Doroti je zapisala na jednoj Dženisinoj slici: „*Uspavljuje se pevanjem.*“

Dok se činilo da se snovi Džoplinovih o ekonomskoj sigurnosti ostvaruju, Doroti je zadesila nevolja. Bila je još u svojim ranim tridesetim godinama, i otkriven joj je dobroćudni tumor na štitnoj žlezdi. Tokom operacije lekar joj je nepopravljivo ošteti glasne žice – i uništio njen pevački glas. Ubrzo zatim Set, tihi, odsutni čovek kome je bilo teško da izrazi ono što oseća, zahtevao je da se reše klavira. Tvrdio je da mu Dženisino „drndanje po dirkama“ ide na živce. „Imao je težak dan na poslu, i možete misliti kako su te skale delovale na njega“,

pokušala je Doroti da objasni. „Rekao je: 'Naprosto ne možemo da zadržimo klavir.' Nismo se oko toga natezali niti svadali. Kada je jedno od nas imalo snažno mišljenje o nečemu, drugo bi se saglasilo s tim mišljenjem. I tako sam se ratosiljala klavira. Srce mi se slomilo.“

Možda zbog brige izazvane majčinim boravkom u bolnici, posle čega je usledio gubitak muzike u kući, Dženis je počela da mesečari. Jedne noći Doroti ju je zatekla napolju na pločniku, gde se činilo da traga za nečim. Kad bi je upitala: „Kud si pošla?“, Dženis bi ponavljala: „Hoću kući.“

U sledećem razdoblju Doroti je pretrpela dva pobačaja pre nego što je rodila drugu kćerku – Lorel Li Džoplin, zvanu Lora, 15. marta 1949. Pošto je imala jake grčeve kao beba, Lora je neprestano plakala i zahtevala mnogo majčine pažnje. Šestogodišnja Dženis je naučila da se stara o sebi, ili se obraćala ocu koji je, izgleda, prepoznavao sebe u svojoj kćerki i uvek se neko vreme rado družio sa njom. Kao da mu je sin, išla je s njim kod berberina koji joj je, posle Setovog šišanja, kratio šiške.

Kasnije te godine porodica je odlučila da se preseli u bolji kraj: „Žena koja je živela levo od nas bila je udata za nekog mornara“, prisetila se Doroti. „Ne verujem da je znala bilo koju normalnu reč na engleskom jeziku. Ta je psovala gore nego što sam ikoga u životu čula da psuje! Nisam želela da mi deca odrastaju i uče takav rečnik.“ Džoplinovi su načinili sledeći korak uz klasne lestvice i kupili veću kuću u Grifing parku, novom naselju punom zelenila odmah izvan gradskog atara. Uspeli su da dospeju u portartursku verziju predgrađa.

Bela drvena kuća na adresi Lombardi drav br. 3130, krajnje skromna po današnjim merilima, imala je veliko dvorište gde se Dženis igrala. Set je negovao vrt u zadnjem dvorištu, a Doroti je pekla pite od pekana ubranih sa njihovih oraha. Dženis je odmah pronšla drugove među brojnom decom iz komšiluka, sa njima se razuzdano igrala na opremi koju je napravio Set, i priređivala komade i lutkarske predstave u pozorištu koje

je on podigao. Još od njenog ranog detinjstva Džoplinovi su često fotografisali Dženis, i sada su slikali dve sestre, odevene u istovetne haljine koje je šila Doroti.

Dženis je provodila subote sa ocem, u posetama Memorijalnoj Gejtsovoj javnoj biblioteci, imponantnoj građevini u neogrčkom stilu – Setovoj ličnoj crkvi. „U mojoj kući“, kazala je Dženis ponosno, „dobiješ člansku kartu biblioteke čim naučiš da napišeš svoje ime.“ Poput oca, i ona je naučila da ceni knjige i rano je pokazala sklonost prema čitanju, što je prepoznato čim je upisala prvi razred u obližnjoj osnovnoj školi *Tajrel* u jesen 1949. Njeni roditelji su učinili sve što su mogli da pripreme svoju prvenčicu da postane popularna i uspešna učenica u dobro finansiranom školskom sistemu Port Artura.

DRUGO POGLAVLJE

Muškarčića

Samo što nisam pala sa stolice, toliko sam se oduševila!

DŽENIS DŽOPLIN

Kao intuitivno dete, Dženis je slutila da je Set Džoplin želeo sina, i svakako je znala da mu udovoljava time što se ponaša nestašno, kao muškaračica. Njena duboka veza sa ocem, započeta time što ga je svakog dana dočekivala kada se vraćao s posla, trajala je sve dok se nije rodilo treće dete Džoplinovih, njihov jedini sin Majkl. Dženis je naglo, u dubini duše, osetila gubitak te intimnosti i on je do kraja života podsticao kako njenu emotivnu oskudicu tako i maštu.

U društvenom smislu Doroti se nadala da će Dženis oponašati nju. Ona je organizovala četvrtu Plavih ptica, slično Mladim izviđačicama, koja se redovno okupljala u domu Džoplinovih, gde je Dženis „bila predusretljiva tako da su se neznanci osećali dobrodošlo“, prisetila se Doroti. Neprestano je tragala za majčinim odobrenjem i uvek želela više njene pažnje za sebe nego za drugo dvoje dece, kazala je Doroti.

Dženis je bila toliko načitana i toliko se dobro snalazila u školi da ju je učiteljica prvog razreda prebacila u drugi već polovinom godine. Onda, u svojoj sedmoj godini, skočila je u treći razred u jesen 1950. Ispostavilo se da joj je to napredovanje donelo društvene neprilike: Dženis je bila čak i osamnaest